

Altinget den 24. november 2023

Lovforslaget om utilbørlig behandling af religiøse skrifter – den strafferetlige vinkel

Det endelige lovforslag indeholder en række justeringer, der i det væsentlige imødekommer den rejste kritik mod det foreslåede forbud. Der er stadigvæk god plads til kunstnerisk udfoldelse og religionskritik. I et retssystem som det danske er der ikke grund til bekymringen for, at forbuddet kan ramme i flæng.

Af Jørn Vestergaard, professor emeritus i strafferet, Københavns Universitet

Retsudvalgets holdt den 22. november 2023 høring om regeringens lovforslag om forbud mod utilbørlig behandling af religiøse skrifter. Jeg var indbudt som oplægsholder, men måtte med kort varsel melde afbud på grund af influenza. I stedet for at deltage som planlagt sendte jeg mit oplæg til udvalget på skrift.

Indledningsvis fortjener det at blive nævnt, at der i flere høringssvar bakkedes op om lovforslaget, om end de kritiske bidrag har tiltrukket sig det meste af opmærksomheden.

Det er også værd at holde fast i, at de mange forskellige indvendinger mod det foreslåede forbud ikke bunder i sympati for de handlinger, som har givet anledning til initiativet. Tværtimod tager kritikken gennemgående afsæt i tilkendegivelser om, at man tager afstand fra koranafbrændinger. Det kommer bl.a. til udtryk på den måde, at modstandere af det foreslåede forbud gerne vil anvende politiloven og ordensbekendtgørelsen til at komme uvæsenet til livs. Men reglerne om politiets virksomhed kan jo kun bruges, hvis der forekommer eller er optræk til uroligheder. Hvis politiloven skulle anvendes i mere fredsommelige situationer, skulle der tilføjes en bestemmelse, der i det væsentlige svarede til det foreliggende lovforslag. Og så ville man grundlæggende være lige vidt.

1) For det første er der rejst indvendinger mod, at forbuddet kommer til at omfatte visse ytringer i kunstnerisk øjemed og politisk betonedede manifestationer i kunstnerisk ikklædning. Alt andet lige er lovforslagets udgangspunkt dog helt logisk og lovteknisk velbegrundet. Ellers ville et forbud ikke kunne håndhæves. Enhver kan jo kalde sig kunstner til lejligheden.

Med justeringen af lovbemærkningerne vil kunstneriske fremstillinger ikke være omfattet af forbuddet, hvis den ellers utilbørlige handling kun udgør en mindre del af et værk, og der er givet illustrative eksempler på sådanne tilfælde. Hertil kommer beskyttelsen i EMRK. Meget nærmere kan man nok ikke komme det. Men på det spørgsmål må det være op til Retsudvalget at udfordre ministeren for at opnå yderligere præciseringer.

I øvrigt er der ikke megen vægt i indvendingen om, at forslaget om et forbud skulle indebære en væsentlig begrænsning af den kunstneriske frihed. Det er jo heller ikke en straffri kunstnerisk ytring at begå hærværk, jævnfør f.eks. dommen over Ibi Pippi Hedegaard for vandalisme mod et værk af Asger Jorn. Det samme gælder i forhold til en masse andre lovovertrædelser, uanset om de foretages med et kunstnerisk eller politisk formål.

2) For det andet er der rejst kritik af, at forbuddet indebærer en indskrænkning af ytringsfriheden. Det er lovgivningen imidlertid fuld af bestemmelser, der gør. I straffeloven er der regler om trusler, ærekrænkelser, racistiske ytringer, overtrædelse af tavshedspligt, flagskænding, billigelse af terror, imamers forkyndelse, børneporno, grooming, gravskænding og meget andet. Der er heller ikke noget retligt til hinder for at indføre det foreslåede forbud.

Som det fremgår af høringsnotatet vil politiets håndhævelse af det foreslåede forbud ikke være censur i grundlovens forstand, så længe det alene drejer sig om at bringe et allerede begået strafbart forhold eller et strafbart forsøg til ophør. Politiets indgriben udgør i så fald ikke en forudgående prøvelse af, om en ytring kan tillades, men at bringe strafbar virksomhed til ophør (politilovens § 2, nr. 3) med de midler og ved udøvelse af de beføjelser, som er hjemlet i retsplejeloven.

3) For det tredje er det en helt relevant og legitim bekymring, at kriminaliseringen kan blive for vag, for ubestemt og vidtgående.

Justitsministeren har betegnet indførelsen af forbuddet som en nålestiksoperation og et præcist kirurgisk indgreb. Ikke alle har kunnet tilslutte sig den betegnelse. Men intentionen tilkendegivelsen bag fortjener da almindelig anerkendelse.

I det endelige lovforslag er der foretaget yderligere præciseringer i både lovtekst og bemærkninger. Efter min opfattelse er det derved lykkedes så nogenlunde at lukke det, der er blevet kaldt en ladeport af fortolkningmuligheder med risiko for allehånde indgreb over for religionskritik.

På ét punkt kunne lovteksten måske godt gøres lidt skarpere. Udtrykket "utilbørligt" er forholdsvis vagt og indholdstomt. Mit forslag er i stedet at bruge udtrykket "nedværdigende", som er det begreb, der bruges i racismeparagraffen. Begrebet forekommer i øvrigt i høringsnotatet. Det ville give en større skarphed i selve lovteksten. Man kunne også skrive "særlig væsentlig" betydning i stedet for blot "væsentlig". Men det ville næppe gøre den store forskel.

Jeg tror, det er vigtigt at holde sig for øje, at strafferetten er et system med mange indbyrdes forbundne elementer, som tilsammen skal sikre, at retstilstanden og rets anvendelsen gennemgående bliver i overensstemmelse med det, der var tanken fra lovgivers side.

Det strafferetlige legalitetsprincip fordrer en rimelig grad af præcision i beskrivelsen af lovovertrædelser. Domstolenes tolkning af loven må holdes inden for det nogenlunde forudseelige, og borgerne skal kunne afklare, om et givet forhold er strafbart. Men sproget har sine begrænsninger, og lovgivning på et givet område kan ikke tage højde for alle fremtidige tilfælde. Menneskerettighedsdomstolen har måttet lægge til grund, at mange straffebestemmelser er vage, og at tolkningen og anvendelsen af sådanne bestemmelser må være op til de nationale domstole.

I lovforarbejder kan der opstilles eksempler og kriterier. Men det strafbare område kan ikke altid fastlægges helt præcist. Det er velkendt, at det har været vanskeligt at afgrænse anvendelsesområdet for terrorbestemmelserne. Tilsvarende gælder for gerningsindholdet i bestemmelsen om psykisk vold, for ikke at gemme den nye samtykkebestemmelse. Mange andre eksempler på vage og ubestemte gerningsbeskrivelser kunne nævnes.

I erkendelse af, at en bogstavelig udlægning af lovens udtryk ofte ville være for vidtgående, fremhæves det i mange bestemmelser ligefrem, at der kan være behov for at anlægge en indskrænkende fortolkning. Dette sker f.eks. ved udtrykkeligt at lade strafansvar bero på, om forholdet er »uberettiget«, se f.eks. straffelovens bestemmelser om bestikkelse, tavshedspligt og fredskrænkelser. Tilsvarende straffes bedrageri kun, hvis det svigagtige forhold er »retsstridigt«.

Selv om lovgiver ikke udtrykkeligt har taget den nævnte slags forbehold vedrørende en given bestemmelses anvendelsesområde, tager domstolene i konkrete sager hensyn til, hvad det har været lovgivers hensigt at kriminalisere og frikende, selv om et forhold er dækket af en bestemmelses ordlyd, hvis der ikke er tilstrækkelig solid hjemmel til at fastslå strafansvar. Politi og anklagemyndighed tager selvsagt pejling efter, om en sag kan forventes at føre til domfældelse.

4) Man kan godt diskutere valget af beskyttelsesinteresser og placering i straffelovens systematik. Men det vil jeg i det væsentlige afstå fra.

Lovteknisk giver det sådan set meget god mening at placere bestemmelsen i kap. 12. Det erklærede beskyttelse hensyn er jo statens sikkerhed og forholdet til fremmede magter. I det lys er det logisk nok, at justitsministeren har påtalekompetencen. I princippet kan ministeren så hugge bremsen i, hvor anklagemyndigheden bliver for ivrig med at rejse tiltale. Derimod er det ikke meningen, at han

skal kunne rejse sag, hvis der ikke ligger en anklagerfaglig indstilling om det. Med andre ord kan påtaleordningen være en ekstra garanti for, at forbuddet ikke bliver håndhævet for nidkært, f.eks. i forhold til kunstneriske og politiske meningstilkendegivelser. Det forudsætter naturligvis, at ministeren ikke blot optræder som gummistempel på en anklagerfaglig indstilling.